

Stockholm den 20 december 2023

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se

ju.da@regeringskansliet.se

Översänds endast per e-post

Remissyttrande över betänkandet Anonyma vittnen (SOU 2023:67) – dnr Ju2023/02432

1 INLEDNING

- 1.1 Centrum för rättvisa är en ideell och oberoende stiftelse med uppdrag att värna enskildas grundläggande fri- och rättigheter. Centrum för rättvisa har fått möjlighet att inkomma med synpunkter på förslagen i rubricerat betänkande och får därmed anföra följande.
- 1.2 Användningen av anonyma vittnen aktualiserar en avvägning mellan vittnets intresse av skydd från hot och våld och den misstänkte eller tilltalades intresse av att kunna bedriva ett effektivt försvar. En slutsats angående om anonyma vittnen bör tillåtas eller inte beror av hur dessa legitima intressen vägs mot varandra. Det är i huvudsak en politisk fråga. Av den anledningen varken tillstyrker eller avstyrker Centrum för rättvisa utredningens förslag, utan lämnar enbart vissa synpunkter kring de rättssäkerhetsfrågor som aktualiseras.

2 LAGENS TILLÄMPNINGSOMRÅDE KAN FÖRTYDLIGAS (AVSNITT 1.1 OCH 8.1)

- 2.1 Av betänkandet framgår att anonyma vittnen ska kunna användas både under förundersökning och rättegång i brottmål (se s. 119 i betänkandet). I lagförslaget finns dock ingen bestämmelse som uttryckligen anger att lagen är tillämplig vid såväl förundersökning som rättegång i brottmål. Att begreppet ”brottmål” används i lagtexten riskerar att ge intryck av att lagen blir tillämplig först efter att åtal har väckts och en rättegång har inletts.
- 2.2 Centrum för rättvisa föreslår därför att det i en inledande paragraf anges att lagen är tillämplig ”vid förundersökning och rättegång i brottmål”, alternativt att lagen benämns ”lag om anonyma vittnen vid förundersökning och rättegång i brottmål”.

3 SAMMA DOMARE BÖR INTE TILLÅTA ANONYM VITNESBEVISNING OCH SENARE DÖMA I MÅLET (AVSNITT 8.5)

- 3.1 Utredningen framhåller att en viktig rättssäkerhetsgaranti för den tilltalade är att det inte är samma domare som fattar beslut om att tillåta ett anonymt vittnesmål som senare dömer i målet. Däremot anser utredningen inte att en domare som har fattat beslut om att tillåta ett anonymt vittnesmål blir jävig inför den fortsatta processen. (Se s. 135 i betänkandet).
- 3.2 Även om utredningen uttrycker att det inte är önskvärt att en domare som fattat beslut om att tillåta ett anonymt vittnesmål

därefter själv dömer i målet, ställer den föreslagna regleringen inte upp något formellt hinder mot att så sker.

- 3.3 För att säkerställa att den tilltalades rättigheter enligt artikel 6 i Europakonventionen tillvaratas föreslår Centrum för rättvisa att det införs en uttrycklig bestämmelse i den föreslagna lagen som anger att en domare som har fattat beslut om att tillåta att ett vittne hörs anonymt inte får delta vid målets avgörande. Motsvarande begränsning bör gälla för en domare som fattat beslut om att tillåta att anonym vittnesbevisning tas upp som bevis vid huvudförhandlingen enligt den föreslagna bestämmelsen i 36 kap. 6 a § rättegångsbalken, om domaren därigenom fått kännedom om vittnets identitet.

4 DET BÖR FÖRTYDLIGAS VILKA FÖRUTSÄTTNINGAR SOM SKA VARA UPPFYLLDA FÖR ATT HÖRA ETT VITNE ANONYMT (AVSNITT 8.3)

- 4.1 I utredningen lyfts den fria bevisvärderingen fram som den yttersta kontrollfunktionen vid användning av anonyma vittnen (se s. 112 ff. i betänkandet). Det är emellertid viktigt att rätten, som en preliminärfråga före huvudförhandlingen, gör en noggrann bedömning av om anonym vittnesbevisning över huvud taget ska tillåtas. Centrum för rättvisas uppfattning är att kraven på *proportionalitet* och *lämplighet* som anges i 1 § punkten 3 och 4 i den föreslagna lagen om anonyma vittnen i brottmål, samt i den föreslagna nya bestämmelsen i 36 kap. 6 a § rättegångsbalken, bör förtydligas för att underlätta för rättstillämparen.

- 4.2 När det gäller kravet på *proportionalitet* föreslår Centrum för rättvisa att det, på motsvarande sätt som i den danska lagstiftningen, uttryckligen anges i lagtexten att rätten särskilt ska beakta relationen mellan gärningspersonen och vittnet (se 856 § andra stycket 2 punkten retsplejeloven som talar om vittnets ”tilknytning” till gärningsmannen. Se även s. 93 i betänkandet). Detta har att göra med att en grundläggande utmaning med anonym vittnesbevisning är att den misstänkte eller tilltalade får svårt att ifrågasätta vittnets trovärdighet, det som i bevisvärderingssammanhang brukar sammanfattas med att vittnet ”saknar anledning att beljuga den tilltalade”. En sådan anledning beror ofta på att det finns en relation mellan vittnet och den misstänkte eller tilltalade (se s. 116 i betänkandet). Genom att det uttryckligen anges i lagtexten att vittnets relation till den misstänkte eller tilltalade ska beaktas markeras att detta är en central omständighet vid prövningen av om kravet på proportionalitet är uppfyllt.
- 4.3 När det gäller *lämplighetsbedömningen*, som återfinns såväl i 1 § punkten 4 i den föreslagna lagen om anonyma vittnen i brottmål som i den föreslagna 36 kap. 6 a § rättegångsbalken, föreslår Centrum för rättvisa att det på motsvarande sätt uttryckligen anges i lagtext att det vid den bedömningen ska beaktas om det anonyma vittnesmålet är den enda och avgörande bevisningen.
- 4.4 I utredningen hänvisas till praxis från Europadomstolen till stöd för att det inte längre anses vara *oförenligt* med artikel 6 i Europakonventionen att använda anonym vittnesbevisning som det enda avgörande beviset (se *Al-Khawaja and Tahery mot Storbritannien [GC], nos. 26766/05 and 22228/06, ECHR 2011*

och hänvisningen till fallet på s. 83 i betänkandet). Centrum för rättvisa vill dock framhålla att rättsfallet *Al Khawaja och Tahery mot Storbritannien* rörde *frånvarande* snarare än *anonyma* vittnen (se p. 14–15 i avgörandet).

- 4.5 I avgörandena *Doorson mot Nederländerna* och *Kostovski mot Nederländerna*, som rörde anonyma vittnen, uttalade Europadomstolen att det inte är lämpligt att använda anonyma vittnen som enda och avgörande bevisning (*Doorson v. the Netherlands*, 26 March 1996, § 76, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-II och *Kostovski v. the Netherlands*, 20 november 1989, § 43–44, *Series A no. 166*). Europarådets rekommendationer på området innehåller dessutom uttalanden om att anonym vittnesbevisning inte bör tillåtas utgöra den enda och avgörande bevisningen i ett mål (se s. 80 i betänkandet).
- 4.6 Med hänsyn till det nu sagda – att Europadomstolen i flera avgöranden har uttalat att anonym vittnesbevisning inte bör användas som enda och avgörande bevisning, att detta även följer av rekommendationer från Europarådet, samt att rättsfallet *Al Khawaja och Tahery mot Storbritannien* rörde *frånvarande* snarare än *anonyma* vittnen – framstår det i viss mån som oklart vilka krav som Europakonventionen ställer i det avseendet. Även om det inte längre anses oförenligt med artikel 6 att använda anonyma vittnen som enda och avgörande bevisning, framgår samtidigt att detta inte är lämpligt.
- 4.7 Centrum för rättvisa anser därför att det i 1 § punkten 4 i den föreslagna lagen om anonyma vittnen i brottmål, eller i vart fall i den föreslagna bestämmelsen i 36 kap. 6 a § rättegångsbalken, bör förtydligas att det vid *lämplighetsbedömningen* ska beaktas

om anonym vittnesbevisning är den enda och avgörande bevisningen. Detta för att, på motsvarande sätt som angetts ovan beträffande proportionalitetskravet, markera vad som måste anses vara den mest centrala omständigheten.

5 LAGFÖRSLAGET BÖR TIDSBEGRÄNSAS

- 5.1 Användning av anonyma vittnen utgör ett avsteg från den svenska processtraditionen och aktualiserar svåra intresseavvägningar. Flera tidigare utredningar har nått slutsatsen att möjligheten att använda anonyma vittnen inte ska införas.
- 5.2 Med hänsyn till detta, och till de svårigheter som uppmärksammas ovan, anser Centrum för rättvisa att lagförslaget, på motsvarande sätt som skett till exempel beträffande lagen om hemlig dataavläsning eller de nya reglerna om preventiva tvångsmedel, bör tidsbegränsas till fem år för att därefter utvärderas.

Som ovan,

Fredrik Bergman Evans
Chef för Centrum för rättvisa

Föredraget av juristerna Natalie Staff och Vera Bolmgren